

intestinum ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum ac maximum, me uno rogato duce & imperatore, sedetur. Quod ego sic administro, Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe poenam sui sceleris fuserat. Sed si vis manifesta audacia, si impendens patriæ periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint; illud profecto perficiam, quod in tanto, & tam infidioso bello vix optandum videtur, ut ne quis bonus intereat, paucorumque poena vos jam omnes salvi esse possitis.

Quæ quidem ego neque mea prudentia, neque humanis consiliis fretus polliceor vobis, Quirites: sed multis, & non dubiis deorum immortalium significationibus: quibus ego duobus in hanc spem sententiamque sum ingressus: qui jam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste, atque longinquo, sed hic præsentis suo numine atque auxilio sua templa, atque urbis testa defendunt: quos vos, Quirites, precari, venerari, atque implorare debetis, ut, quam urbem pulcherrimam florentissimamque esse voluerunt, hanc omnibus hostium copiis, terra marique superatis, a perditissimorum civium nefario scelere defendant.

I N
L. CATILINAM.
A D Q U I R I T E S.
O R A T I O X X I.

I. **R**EMPUBLICAM, Quirites¹, vitamque omnium vestrum, bona, fortunas, conjuges, liberosque vestros, atque hoc domicilium clarissimi imperii, fortunatissimam pulcherrimamque urbem, hodierno die, deorum immortalium summo erga vos amore, laboribus, consiliis, periculisque meis, ex flamma atque ferro, ac pene ex faucibus sati ereptam, & vobis conservatam ac restitutam videtis. Et, si non minus nobis jucundi atque illustres sunt ii dies, quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur: quod salutis certa lætitia est, nascendi incerta conditio: & quod sine sensu nascimur, cum voluptate conservamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, Romulum, ad deos immortales benevolentia, fama que sustulimus: esse apud vos posterosque vestros in honore debebit is², qui eandem hanc urbem

¹ *Rempubliam, Quirites*] Hanc orationem alii scripserunt habitam esse Non. Decemb. ipis: qua in re, non magno negotio, manifesti erroris convinci queunt. Etenim ea, qua proxime hanc sequitur, habita est in senatu Nonis Decemb. quod epistola prima libri secundi ad Atticum Cicero ipse testatur. Hæc autem biduo ante habita fuerat, ut indicant verba illa e sequenti: *Ita & nudius tertius in custodiam civis Rom. dedit. & supplicatorem mihi decrevit: & indices hesternodie maximis premiis affecti.* constat igitur hanc habitam esse 11. non. Decemb. Continetur autem quatuor præcipuis partibus. Primum enim brevi exordio populum, & sibi conciliat, & attentum ac docilem red-

dit. Deinde narrat, quem in modum a se parefacta atque oppressa conjuratio fuerit: quidque super ea re decreverit a senatu. Hanc narrationem sequitur amplificatio, qua constat commemoratione prodigiorum, quibus hæc conjuratio præsignificata fuerat; & comparatione illius cum cæteris civilibus, intestineisque bellis. Postremo brevi peroratione commendat se liberisque suos populo Romano, & se in suscepta defensione reip. etiam deposito magistratu, constantissimum fore pollicetur. *Muretus.*
² *Debet dies is*] *Legge*, ut est in veteribus libris: *debetis is*. Non enim de die loquitur, sed de seipso: ac seipsum cum Romulo tacite confert. *Ideæ.*

urbem conditam amplificatamque servavit. Nam totius urbis templis, delubris, testis, ac mœnibus subiectos prope jam ignes, circumdatosque restinximus: iidemque gladios in republicam descriptos retudimus, mucronesque eorum a jugulis vestris rejecimus. Quæ quoniam in senatu illustrata, patefacta, compertaque sunt per me, vobis jam exponam breviter, Quirites, ut & quanta, & quam manifesta, & qua ratione investigata, & comprehensa sint, vos, qui & ignoratis, & expectatis, scire possitis.

Principio, ut Catilina paucis ante diebus³ erupit ex urbe, cum sceleris sui socios, hujusce nefarii belli acerrimos duces, Romæ reliquisset: semper vigilavi, & providi, Quirites, quemadmodum in tantis, & tam absconditis insidiis salvi esse possemus.

II. Nam tum, cum ex urbe Catilinam ejiciebam (non enim jam vereor hujus verbi invidiam, cum illa magis sit timenda, quod vivus exierit) sed tum, cum illum exterminari volebam; aut reliquam conjuratorum manum simul exituram, aut eos, qui restitissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam. Atque ego, ut vidi, quos maximo furore & scelere esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse, & Romæ remansisse: in eo omnes dies noctesque consumpsi, ut, quid agerent, quid molirentur, sentirem ac viderem: ut, quoniam auribus vestris, propter incredibilem magnitudinem sceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis salutem vestram provideretis, cum oculis maleficium ipsum videretis. Itaque ut comperi, legatos Allobrogum, belli Transalpini⁴, & tumultus Gallici excitandi causa, a P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos cives, eodem itinere, cum literis mandatisque, ad Catilinam esse missos, comitemque iis adjunctum Vulturcium, atque huic datas esse ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam a diis immortalibus, tota res non solum

³ Paucis ante diebus] Hic vicefimus quartus a Catilinæ profectioe erat dies. Idem.
⁴ Belli Transalpini] Bellum in ulteriore, Cicerone VIII. Philipp. Idem.

a me, sed etiam a senatu, & a vobis manifesto deprehenderetur.

Itaque hesternò die L. Flaccum, & C. Pontinum prætores fortissimos, atque amantissimos republicæ viros, ad me vocavi: rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia de republica præclara atque egregia sentirent, sine recusatione, ac sine ulla mora negotium susceperunt, & cum advesperaceret, occulte ad pontem Milvium pervenerunt: atque ibi in proximis villis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos, & pons interesset. Eodem autem & ipsi sine cuiusquam suspitione, multos fortes viros aduxerunt, & ego ex præfectura Reatina complures delectos adolescentes, quorum opera⁵ utor assidue in republicæ præsidio, cum gladiis miseram. Interim tertia fere vigilia exacta⁶, cum jam pontem Milvium magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaque Vulturcius, sit in eos imperus: educuntur & ab illis gladii, & a nostris. Res erat prætoribus nota solis: ignorabatur a cæteris.

III. Tum interventu Pontini atque Flacci, pugna, quæ erat commissa, sedatur. Literæ, quæcunque erant in eo comitatu, integris signis, prætoribus traduntur: ipsi comprehensi, ad me, cum jam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelerum improbissimum machinatorem Cimbrum Gabinius, statim ad me, nihil dum suspicantem, vocavi: Deinde item accessit L. Statilius, & post eum Cethegus. Tardissime autem Lentulus venit, credo quod literis dandis, præter consuetudinem, proxima nocte vigilarat.

Cum vero summis ac clarissimis hujus civitatis viris, qui,

Tom. V.

G g

audi-

⁵ Quorum opera] Emenda e veteribus libris: quorum opera utor assidue in rep. præsidio eius gladii miseram. Ut sit, miseram præsidio: non autem, in præsidio rep. Idem. Unus e principum quatuor editionum curatoribus, Mureti emendationem Lambinus approbavit. Grævius admittit in contextum. Ego nolui. Ut enim scire animadvertit Buhnerius, eorum opera uteris in republica, quos in consilium advocas: opera in rep. præsidio ab iis ponitur, qui manu eam defendunt. Reatinos autem adolescentes illos non adhibebat sane ad consultandum Cicero. Eorum igitur opera non utebatur in republica, sed in præsidio republicæ. Olivetus.
⁶ Tertia fere vigilia exacta] Vigiliarum, in quas nox a veteribus distribueretur, meminisse & Julius Pollux libro primo: sed eorum ratio planius explicatur a Suida, qui ait, vigiliam, id est, φυλακὴν, esse quartam partem noctis. Tertia igitur vigilia fere exacta, est, quatuor fere horis antequam dilucesceret. Mureti.

audita re, frequentes ad me mane convenerant, literas a me prius aperiri, quam ad senatum referrem, placeret; ne, si nihil esset inventum, temere a me tantus tumultus injectus civitati videretur; negavi me esse facturum, ut de periculo publico, non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quirites, si ea, quæ erant ad me delata, reperta non essent: tamen ego non arbitraber in tantis reipublicæ periculis mihi esse nimiam diligentiam pertimescendam. Senatium frequentem celeriter, ut vidistis, coegi. Atque interea statim, admonitu Allobrogum, C. Sulpicium, prætorem, fortem virum, misi, qui ex ædibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret. Ex quibus ille maximum sicarum numerum, & gladiatorum extulit.

IV. Introduxi Vulturcium sine Gallis: fidem ei publicam, jussu senatus; dedi: hortatus sum, ut ea, quæ sciret, sine timore indicaret. Tum ille, cum vix se ex magno timore recepisset, dixit: a P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata & literas, ut servorum præsidio uteretur⁷, & ad urbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo consilio, ut, cum urbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum distributumque erat, incendissent, eademque infinitam civium fecissent, præsto esset ille⁸, qui & fugientes exciperet⁹, & se cum urbanis ducibus conjungeret. Introducti autem Galli, jusjurandum sibi, & literas P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse dixerunt: atque ita sibi ab his, & a L. Cassio esse præscriptum, ut equitatum in Italiam quam primum mitterent: pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autem sibi confirmasse, ex fatis Sibyllinis¹⁰ aruspicumque responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum hujus urbis, atque imperium pervenire esset necesse: Cinnam ante se, & Syllam fuisse: eundemque dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitum hujus urbis

⁷ Ut servorum præsidio uteretur] Catilina enim, ut narrat Sallustius, servitia repudiabat, id Lentulo displicebat. Idem.

⁸ Ille] Catilina. Idem.

⁹ Exciperet] A venatoribus sumptum. I.

dem.

¹⁰ Ex fatis Sibyllinis] Fata Sibyllina dicuntur oracula Sibyllina, libri Sibyllini fatales, & fatidici. Cassio.

urbis atque imperii, qui esset decimus annus¹¹ post virginum abolitionem, post Capitolii autem incensionem¹² vicissimus. Hanc autem Cethego cum cæteris controversiam fuisse dixerunt, quod Lentulo & aliis, Saturnalibus¹³ eadem fieri, atque urbem incendi placeret; Cethego nimium id longum videri.

V. Ac, ne longum sit, Quirites, tabellas proferri iussimus, quæ a quoque dicebantur datæ. Primum ostendimus Cethego signum: cognovit. Nos linum incidimus: legimus. Erat scriptum ipsius manu; Allobrogum senatui, & populo, sese, quæ eorum legatis confirmasset, esse facturum: orare, ut item illi facerent, quæ sibi legati eorum recepissent¹⁴. Tum Cethegus, qui paulo ante aliquid de gladiis, ac sicis, quæ apud ipsum erant deprehensæ, respondisset, dixissetque, se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse: recitatis literis debilitatus atque abjectus, conscientia convictus, repente conticuit.

Introductus Statilius, cognovit manum, & signum suum. Recitæ sunt tabellæ in eandem fere sententiam: confessus est.

Tum ostendi tabellas Lentulo: & quæsi, cognosceretne signum. Annuit. Est vero, inquam, signum quidem notum, imago avi tui, clarissimi viri, qui amavit unice patriam, & cives suos; quæ quidem te a tanto scelere etiam muta revocare debuit. Leguntur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumque literæ. Si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille primo quidem negavit: post autem

G g 2 ali-

¹¹ Decimus annus] Vid. Cicer. in Bruto, cap. 67. & quæ ibi ad hunc locum annotat Corradus.

¹² Post Capitolii autem incensionem] L. Scipione & C. Norbano Coss. cultodum negligentia Capitolium conflagravit; quod a Q. Catulo postea, Hortensio & Metello Coss. restitutum est. Muræ.

¹³ Saturnalibus] xvi. Kal. Jan.

¹⁴ Recepissent] Ita est & in libris veteribus. Sed nihilo fecius, legendum censeo, recepissent. Recipere autem hoc loco est, polliceri. Muræ. Si hanc lectionem præcipi-

sent, probabimus, quæ in omnibus libris, & manuscr. & vulg. reperitur, sic eam interpretabimur: Ut item illi facerent, videret senatus, & populus Gallorum, quæ sibi, nempe senatui & populo Gallorum, legati præcepissent, id est, præscripissent, & faciendum esse ostendissent. Sed Muræus censet legendum, recepissent, ut sit hic Cicero nis sentus, quæ sibi, nempe Lentulo, legati eorum, recepissent, id est, spondissent, & suo periculo promississent. Quod valde probat. Lambin.

aliquanto, toto jam indicio exposito atque edito, surrexit: quæsit a Gallis, quid sibi esset cum iis: quamobrem domum suam venissent; itemque a Vulturcio. Qui cum illi breviter, constanterque respondissent, per quem ad eum, quotiesque venissent: quæsisentque ab eo, nihilne secum esset de fati Sibyllinis locutus: tum ille subito, scelere demens, quanta conscientiæ vis esset, ostendit. Nam, cum id posset infitari, repente præter opinionem omnium confessus est. Ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua semper valuit, sed etiam propter vim sceleris manifesti atque deprehensi, impudentia, qua superabat omnes, improbitaque defecit.

Vulturcius vero subito proferri literas, atque aperiri iussit, quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissime perturbatus Lentulus, tamen & signum suum, & manum cognovit. Erant autem scriptæ sine nomine, sed ita: *Qui sim, ex eo, quem ad te misi, cognosces* ¹⁵. *Cura, ut vir sis, & cogita, quem in locum sis progressus: & vide, quid jam tibi sit necesse. Cura, ut omnium tibi auxilia adjungas, etiam infimorum.* Gabinus deinde introductus, cum primo impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex iis, quæ Galli insimulabant, negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima sunt visa argumenta atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio: tum multo illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas. Sic enim obtupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquam inter se aspiciebant, ut non jam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur.

VI. Indicis expositis, atque editis, Quirites, senatum consului, de summa reipublicæ ¹⁶ quid fieri placeret. Dictæ sunt a principibus ¹⁷ acerrimæ ac fortissimæ sententiæ, quas sena-

¹⁵ *Qui sim ex eo, quem ad te misi cognosces*] Apud Sallustium, hoc literarum Lentuli exemplum ita relatum est: *Qui sim, ex eo, quem ad te misi, cognosces. Est cogites, in quanta calamitate sis: & memineris, te esse virum: consideres, quid tua rationes possulent: auxilium petas ab omnibus, etiam ab infimis.* Muret.

¹⁶ *De summa reip.*] Lambinus in margine, *rep.* Consulatur Cujacius lib. xii. Observat. cap. 32. Gruer.

¹⁷ *Dictæ sunt a principibus*] Ab iis, qui primi sententiam rogati sunt. De ordine autem rogandi sententias videatur Gellius, lib. xv. cap. 10.

tus sine ulla varietate ¹⁸ est consecutus. Et quoniam nondum est perscriptum senatus consultum, ex memoria vobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiæ verbis amplissimis aguntur, quod virtute, consilio, providentia mea, respublica periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus, & C. Pontinus prætores, quod eorum opera forti fidelique usus essem, merito ac jure laudantur: atque etiam viro forti, collega meo, laus impertitur, quod eos, qui hujus conjurationis participes fuissent, a suis & reipublicæ consiliis removisset. Atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se prætura abdicasset ¹⁹, tum in custodiam traderetur: itemque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinus, qui omnes præsentibus erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procuracionem incendendæ urbis depoposcerat: in M. Cæparium, cui, ad sollicitandos pastores, Apuliam esse attributam erat indicatum: in P. Furium, qui est ex his coloniis, quas Fesulas L. Sylla deduxit: in Q. Magium Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus: in P. Umbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. Atque ea lenitate senatus est usus, Quirites, ut ex tanta conjuratione, tantaque vi ac multitudine domesticorum hostium, novem hominum perditissimorum pœna, respublica conservata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur.

Atque etiam supplicatio diis immortalibus, pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est, Quirites: quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit: & his decreta verbis est, *Quod urbem incendiis, cæde civis, Italiam bello*

¹⁸ *Sine ulla varietate*] Nondum igitur constitutum erat de supplicii genere: qua de re postea variæ sententiæ fuerunt. Mur.

¹⁹ *Ut P. Lentulus, cum se prætura abdicasset*] Quomodo prætor erat Lentulus, tam senex] intelligendum est, hanc ipsius secundam præturam fuisse. Cum autem lege Cornelia eundem magistratum capere, nisi interjecto decennio, non liceret: verisimile est, eum primam præturam gessisse L. Licinio La-

cullo, & C. Aurelio Cotta Coss. Eo magis, quod interjecto ex more biennio, consul fuit una cum Cn. Aufidio Oreste. Cum igitur jam consularis, a censoribus Gellio & Lentulo, qui severissimam censuram egerunt, probri gratia, senatu motus esset, exacto legitimo tempore, ad recuperandam senatoriam dignitatem, denuo præturam petierat, quam tum gererat. Id testatum reliquerunt Plutarchus & Dio. Ideo.

bello liberaſſem. Quæ ſupplicatio ſi cum cæteris conferatur, Quirites, hoc interſit; quod cætera bene geſta, hæc una, conſervata republica, conſtituta eſt.

Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque tranſactum eſt. Nam P. Lentulus, quanquam patefactus indicis & confeſſionibus ſuis, iudicio ſenatus, non modo prætoris jus, verum etiam civis amiſerat; tamen magiſtratu ſe abdicavit: ut, quæ religio C. Mario, clariffimo viro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur.

VII. Nunc, quoniam, Quirites, ſcleratiſſimi periculoſiſſimique belli nefarios duces captos jam & comprehenſos teneris, exiſtimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes ſpes, atque opes, his depulſis urbis periculis, concidiſſe. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi eſſe P. Lentuli ſomnum²⁰, nec L. Caſſii adipem, nec Cethegi furioſam temeritatem pertimeſcendam. Ille erat unus timendus ex his omnibus, ſed tamdiu, dum nocnibus urbis continebatur. Omnia norat, omnium aditus tenebat; appellare, tentare, ſolicitare poterat, audebat: erat ei conſilium ad facinus aptum: conſilio autem neque lingua, neque manus deerat. Jam ad cæteras res²¹ conficiendas certos homines delectos ac deſcriptos habebat. Neque vero cum aliquid mandaverat, conſeſtum putabat. Nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, ſitim, famem ferre poterat.

Hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in ſcelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, niſi ex domeſticis inſidiis in caſtreſe latrocinium compulſiſſem, (dicam id, quod ſentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali a cervicibus veſtris depulſiſſem.

²⁰ *Somnum*] Quamvis ſuperius Lentulum ſomnolentum fuiſſe in omnibus, quæ ageret, oſtenderit, & commode ſic poſſit intelligi, *ſomnus*: non fruſtra tamen *ſomnium* in antiquiſſimis codicibus habetur, quo ſignificat il-

lam ſpem, qua ex libris Sibyllinis ſomnia-
bat imperium Romanum Lentulus. *Greg.*
²¹ *Jam ad cæteras res*] *Jam ad cæteras res*,
omnes libri veteres. Et ita emenda. *Mura-*
tus.

liſſem. Non ille vobis Saturnalia conſtituiſſet, neque tanto ante exitium ac fati diem reipublicæ denuntiaviſſet, neque commiſſiſſet, ut ſignum, ut literæ ſuæ teſtes denique maniſeſti ſceleris deprehenderentur. Quæ nunc, illo abſente, ſic geſta ſunt, ut nullum in privata domo furtum unquam ſit tam palam inventum, quam hæc tanta in rempublicam conjuratio maniſeſto inventa atque deprehendiſſa eſt. Quod ſi Catilina in urbe ad hanc diem remaniſſet: quanquam, quoad fuit, omnibus ejus conſiliis occurrere, atque obſtiti, tamen, ut leviffime dicam, dimicandum nobis cum illo fuiſſet, neque nos unquam, dum ille in urbe hoſtis fuiſſet, tantis periculis rempublicam, tanta pace, tanto otio, tanto ſilentio, liberaſſemus.

VIII. Quanquam hæc omnia, Quirites, ita ſunt a me adminiſtrata, ut deorum immortalium nutu atque conſilio & geſta, & proviſa videantur. Idque cum conjectura conſequi poſſumus, quod vix videtur humani conſilii tantarum rerum gubernatio eſſe potuiſſe: tum vero ita præſentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos pene oculis videre poſſemus. Nam, ut illa omittam²², viſas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremque cœli, ut fulminum jactus, ut terræ motus relinquam, ut omittam cætera, quæ tam multa, nobis conſulibus, facta ſunt, ut hæc, quæ nunc ſunt, canere dii immortales viderentur: hoc certe, Quirites, quod ſum dicturus, neque prætermittendum, neque relin-quendum²³ eſt.

Nam proſecto memoria tenetis, Cotta, & Torquato conſulibus²⁴, complures in Capitolio turres de cælo eſſe percuſſas, cum & ſimulacra deorum immortalium depulſa ſunt, & ſtatue

²² *Nam, ut illa omittam*] Sed ea omnia nemo melius, nemo copioſius perſecutus eſt, quam Cicero ipſe longe pulcherrimis verbis, quos recitat Quintus lib. 1. de Divinat. *Idem*.

²³ *Neque prætermittendum, neque relin-quendum*] Prætermittimus ea, quæ ne attingimus quidem: relinquimus jam ſuſcepta. Fieri etiam poteſt, ut duo idem valentia conjunxerit. *Idem*.

²⁴ *Cotta & Torquato Conſ.*] Teneri non poſſum, quin hoc loco verſus Ciceronis, qui-

bus hæc continentur, propter mirificam ipſorum pulchritudinem, adſcribam:

Nunc es Torquato, &c. Muretus.
Vide lib. I. de Divin. cap. 12. Tibi vero non placent Ciceronis verſus. At placentur Murero, nam hic vides. Placentur Camerario, in *Soph. Trach.* Placentur Turnebo, *Adverſ.* II. 9. Placentur Caſaubono, in *Capitol. Gord.* Placentur Boherio, in *Tuſcul.* II. 8. Veniam hanc igitur peto a te, ut errare cum illis malim, quam tecum vera ſentire. *Olivæus*.

statuæ veterum hominum dejectæ, & legum æra liquefacta. Tactus est etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus: quem inauratum in Capitolio parvum atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem, fuisse meministis. Quo quidem tempore cum aruspices ex tota Etruria convenissent, cædes, atque incendia, & legum interitum, & bellum civile, ac domesticum, & totius urbis atque imperii occasum appropinquare dixerunt, nisi dii immortales omni ratione placati, suo numine prope fata ipsa flexissent.

Itaque illorum responsis tunc & ludi decem per dies facti sunt, neque res ulla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermissa est: iidemque iusserunt, simulacrum Jovis facere majus, & in excelso collocare, & contra, atque ante fuerat, ad orientem convertere: ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod videtis, solis ortum, & forum curiamque conspiceret, fore, ut ea consilia, quæ clam essent inita contra salutem urbis atque imperii, illustrarentur, ut a senatu populoque Romano percipi possent. Atque illud ita collocandum consules illi statuerunt: sed tanta fuit operis tarditas, ut neque a superioribus consulibus, neque a nobis ante hodiernum diem collocaretur.

IX. Hic quis potest esse, Quirites, tam aversus a vero, tam præceps, tam mente captus, qui neget, hæc omnia, quæ videmus, præcipueque hanc urbem, deorum immortalium nutu atque potestate administrari? Etenim cum esset ita responsum, cædes, incendia, interitumque reipublicæ comparari, & ea per cives, quæ tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur: ea non modo cogitata a nefariis civibus, verum etiam suscepta esse sensitis. Illud vero nonne ita præsens est, ut nutu Jovis Optimi Maximi factum esse videatur, ut, cum hodierno die mane per forum meo iussu & conjurati, & eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur? quo collocato, atque ad vos, senatumque converso, omnia & senatus, & vos, quæ erant contra salutem omnium cogitata, illustrata, & patefacta vidistis.

Quo

Quo etiam majore sunt isti odio, supplicioque digni, qui non solum vestris domiciliis atque testis, sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestis ac nefarios ignes inferre conati. Quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non sim ferendus. Ille, ille Jupiter restitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille vos omnes salvos esse voluit. Diis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatemque suscepi, atque ad hæc tanta indicia perveni. Jam vero illa Allobrogum sollicitatio, sic a Lentulo cæterisque domesticis hostibus, tanta res, tam dementer credita & ignotis, & barbaris, commissæque literæ nunquam essent profecto, nisi a diis immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. Quid vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quæ gens una restat, quæ populo Romano bellum facere & posse, & non nolle videatur, spem imperii & rerum amplissimarum ultro sibi a patriciis hominibus oblatam negligenter, vestramque salutem suis opibus anteponerent: id nonne divinitus factum esse putatis? præsertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare poterunt?

X. Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria²⁵ supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum conjugibus ac liberis vestris. Nam multi sæpe honores diis immortalibus justi habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustiores nunquam. Erepti enim estis ex crudelissimo ac miserrimo interitu, & erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione. Togati, me uno togato duce, & imperatore, vicistis.

Etenim recordamini, Quirites, omnes civiles dissensiones, neque solum eas, quas audistis, sed & has, quas vosmetipsi meministis, & vidistis. L. Sylla P. Sulpicium oppressit: ex urbe ejecit C. Marium, custodem hujus urbis: multosque fortes viros partim ejecit ex civitate, partim interemit. Cn. O-

Tom. V.

H h

sta-

²⁵ Ad omnia pulvinaria] Supplicationes interdum huic, aut illi Deo, interdum ad omnia pulvinaria, id est, omnibus diis, consistuebantur. Ibant per urbem coronati pueri, matronæ, virgines, nonnunquam etiam laream manu tenentes, canebantque hymnos compositos in laudem Deorum, ac decernebatur supplicatio vel ad avertendum aliquod malum, quod aut premeret, aut immineret, vel ob rem bene ac feliciter gestam. Muræ.

Ætavius, consul, armis ex urbe collegam suum expulit. Omnis hic locus acervis corporum, & civium sanguine redundavit. Superavit postea Cinna cum Mario: tum vero, clarissimis viris interfectis, lumina civitatis extincta sunt. Ultus est hujus victoriæ crudelitatem postea Sylla: ne dici quidem opus est, quanta diminutione civium, & quanta calamitate reipublicæ. Dissensit M. Lepidus ²⁶ a clarissimo & fortissimo viro Q. Catulo ²⁷: attulit non tam ipsius interitus ²⁸ reipublicæ luctum, quam cæterorum.

Atque illæ dissensiones erant hujusmodi, Quirites, quæ non ad delendam, sed ad commutandam rempublicam pertinerent. Non illi nullam esse rempublicam, sed in ea, quæ esset, se esse principes: neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere voluerunt. Atque illæ tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium reipublicæ quæsit, ejusmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiæ, sed internecione civium judicata sint. In hoc autem uno post hominum memoriæ maximo, crudelissimoque bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex hæc fuit a Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, ut omnes, qui salva urbe salvi esse possent, in hostium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut omnes salvi conservaremini: & cum hostes vestri tantum civium superfuturum putassent, quantum infinitæ cædi restitisset; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset: & urbem, & cives integros incolumesque servavi.

XI. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a vobis præmium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo, præterquam hujus diei memoriæ sempiternam. In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia

²⁶ Dissensit M. Lepidus] Cum impediret, ne Sylla in campo Mario sepeliretur, (qui honos regibus tantum ante Syllam tributus fuerat) & aëta illius rescindere conaretur. Livius, lib. 90. Appianus lib. 1. de bellis civilibus. Plutarchus in Pompejo. Florus lib. 3. cap. ult. Mores.

²⁷ Q. Catulo] Hic est Catulus ille, qui Ciceronem patrem patriæ nominavit: quique

tum erat princeps senatus, atque adeo civitatis. Idem.

²⁸ Non tam ipsius interitus] Animadvertite, quam considerate loquatur. Non enim profus negat, Lepidi mortem luctuosam fuisse: agit enim ad populum: & Lepidus tenuiorum se propugnatorem adversus Syllanos haberi volebat: sed negat eam tam luctuosam fuisse, quam cæterorum. Idem.

omnia ornamenta honoris, monumenta gloriæ, laudis insignia, condi & collocari volo. Nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique hujusmodi, quod etiam minus digni assequi possint. Memoria vestra, Quirites, nostræ res alentur, sermonibus crescent, literarum monumentis inveterascent, & corroborabuntur: eandemque diem intelligo ²⁹, quam spero æternam fore, & ad salutem urbis, & ad memoriæ consulatus mei, propagatam: unoque tempore in hac republica duos cives extitisse, quorum alter fines vestri imperii, non terræ, sed cæli regionibus terminaret; alter ejusdem imperii domicilium, sedemque servaret.

XII. Sed, quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt: quod mihi vivendum sit cum illis, quos vici ac subegi; isti hostes aut interfectos, ut oppressos reliquerunt: vestrum est, Quirites, si cæteris rebus sua facta profunt, mihi mea ne quando obstant, providere. Mentis enim hominum audacissimorum sceleratæ ac nefariæ ne vobis nocere possent, ego providi: ne mihi noceant, vestrum est providere. Quamquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil jam ab istis noceri potest. Magnum enim est in bonis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est: magna in republica dignitas, quæ me semper tacita defendet: magna vis est conscientiæ, quam qui negligent, cum me violare volent, se ipsi indicabunt.

Est etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper laceamus. Quod si omnes impetus domesticorum hostium depulsi a vobis, se in me unum converterint: vobis erit providendum, Quirites, qua conditione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint invidiæ, periculisque omnibus. Mihi quidem ipsi quid est, quod jam ad vitæ fructum possit acquiri, præsertim cum neque in honore vestro, neque

H h 2 in

²⁹ Eandemque diem intelligo] Dies hic idem valet, quod tempus: ut in Divinatione, *Biduo breviorum diem*. Quod autem hic dicit Cicerone, tale est. Intelligo, eandem diem, id est, idem tempus propagatum esse, & ad salutem urbis, & ad memoriæ

consulatus mei: quod quidem tempus spero æternum fore. Itaque quandiu stabit urbs, tandiu recordabuntur homines, uno tempore duos in hac republica extitisse cives, &c. se autem, & Cn. Pompejum significat. Idem.

in gloria virtutis, quidquam videam altius, quo quidem mihi libeat ascendere³⁰? Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quæ gessi in consulatu, privatus tuear, atque ornem: ut, si qua est invidia in conservanda republica suscepta, lædat invidios, mihi valeat ad gloriam. Denique ita me in republica tractabo, ut meminerim semper quæ gesserim, curemque, ut ea virtute, non casu, gesta esse videantur.

Vos, Quirites, quoniam jam nox est, veneramini illum Jovem, cultodem hujus urbis, ac vestrum, atque in vestra tecta discedite: & ea, quanquam jam periculum est depulsum, tamen æque ac priori nocte, custodiis, vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

³⁰ Quo quidem mihi libeat ascendere] Nam vis non esset. Non enim fere dicebatur dimissus est magistratus superior consulatu, prætor, nisi periculosis reip. temporibus, ser dicituram. Hanc autem optare boni ci- Idem.

I N
L. CATILINAM.

I N S E N A T U.

O R A T I O XXII.

M. ANT. MURETI Prefatio ad LEONARDUM MOCENICUM.

SI præmiis tantum, Mocenice, & iis præmiis in quibus præcipuam felicitatis partem vulgaris opinio constituit, ad bene merendum de humano genere præstanti homines ingenio adducerentur: multos, ut opinor, & certe, ab instituto virtutis itinere animadversa superiorum ætatum exempla revocarent. Nam si replicare memoriam temporum, & antiquitatis monumenta excutere velimus, deprehendemus unaquaque in rep. eos fere, quorum plurima in eam extabant maximaque beneficia, omni scelere laceratos, omni crudelitate raptratos, omni acerbitatis genere divexatos fuisse. Quod quamvis ita exploratum est & tibi, & iis omnibus, qui opere aliquid in antiquitatis cognitione posuerunt, vix ut confirmationis indigeat: tamen, ut, si qua esse potest, dubitatio eximatur, aliquot, quæ mihi nunc in mentem veniunt, illustria ejus rei exempla subjiciam. Primæ autem in hac cogitatione occurrunt illæ omnium laudandarum artium, ipsiusque adeo humanitatis parentes Athenæ: quam optimis studiis deditam, refertam assidue, atque, ut ita dixerim, feram eruditissimis hominibus civitatem, cui unquam insigniter adjuvare impune licuit? Non illa Milriadem, Cimonem, Themistoclem, Aristidem, Æschinem, Demosthenem, quorum omnium summis erat usa beneficiis, in exilium pepulit? non illud probitatis, modestiæ, integritatis, sapientiæ specimen Socratem veneno necavit: & constituto adversus impios, ac prave de rebus divinis sentientes supplicio eum porissime affecit, qui unus ex omnibus ad veram Dei cognitionem pro-